

המערבון

גיבור המערבון

אחת הדמויות המוצלחות ביותר שיצר הקולנוע האמריקני הוא איש הבוקר – איש המערב. איש המערב, גיבורו של המערבון, הנו דמות שלווה, מתבודד ובמידת מה – מלנכולי. בדידותו הנה חלק מאישיותו, היא אינה נכפת על-ידי המצב שבו הוא נתון אלא קרובה לנפשו ומעידה על שלמותו. אהבה, שולית בחייו, אם קיימת אשה אהובה, אין היא מסוגלת להבין את מניעיו; היא מתנגדת לכל הרג והגיבור מתקשה להסביר לה שאין טעם להתנגד לאלימות שהיא חלק מעולמו.

גיבור המערבון הוא במובהק אדם רגוע שזמנו עמו. אף בענדו ואת תג המרשל, או, בהיותו בעל חווה, נראה הדבר כאילו אין לו תעסוקה. כדי לבטא את יכולתו של הגיבור להישאר רגוע במצבי מתח, מערבונים רבים משתמשים במשחק הפוקר כדי להפגין תכונה זו. לעיתים קרובות אין אנו חשים כי הגיבור הוא בעל לדבר כלשהו, בנוסף לסוסו, נשקו ובגדיו שודאי לא יחליף לאורך כל הסרט.

הוא רוכב ללא דופי, אינו מניד עפעף בפני המוות, והוא זריז ודייקן באקדח במעט יותר מכל אדם העשוי להיקרות לפניו. אלה הם הישגים המשורטטים בבהירות, ומקנים לדמותו של גיבור המערבון בהירות מוסרית בולטת, התואמת את בהירות דמותו כנגד הנוף החשוף.

למען מה נלחם הוא נלחם? גיבור המערבון ניצב לצד הצדק, שלמענו הוא לוחם. כאשר הוא נשאל למהות הצדק, בדרך כלל על-ידי אישה, הגיבור יענה שהוא עושה, את מה שצריך לעשות. לולא תבעו הצדק והסדר ללא-הרף את חסותו, היה נותר ללא תפקיד. ואמנם, בסרטים שבהם הקידמה ואיתה החוק הגיעו אל המערב, גיבור המערבון חייב להבין כי יומו חלף, בדרך-כלל סרטים אלה מסתיימים במותו או ביציאתו לעבר מכסיקו. ביסודו של דבר, הגיבור מגן על טוהר דמותו, כבודו. עצם העובדה שאינו נכנע להתפתחות הציויליזציה, הופכת אותו לבלתי פגיע.

התדמית שמבקש גיבור המערבון לקיים ניתנת להצגה בכישלון ובניצחון כאחת: הוא לוחם לא למען יתרון כלשהו ולא למען הצדק, אלא כדי להצהיר על מהותו, והוא חייב לחיות בעולם שיתיר הצהרה מעין זו.

גיבור המערבון הנו אחרון הג'נטלמנים, וסרטי המערבון הם צורת האמנות האחרונה, בה שימר מושג-הכבוד את עצמתו.

הנשים במערבון

ישנן מספר דמויות נשיות ייצוגיות במערבון:

האישה ההגונה - מייצגת התנגשות תרבויות. האישה מגיעה מהמזרח, בעלת גינונים תרבותיים אחרים כגון: עידון, טוהר מידות, תרבות, ואף הנצרות עצמה נחשבות תכונות נשיות. לעיתים קרובות מוצגות הנשים, כמחוננות במין תבונה עמוקה יותר, בעוד שהגברים, למרעית-עין מופיעים כבטוחים בעצמם, הם ילדותיים ביסודם.

נערות שעשועים/זונות - נטולות גינוני חן, נשים שלמדו להבין בצורה מעשית ביותר, באיזו מידה עשויה אהבה להיות שולית, נחשבות לנשים שסטו מדרך הישר. הזונה אינה תלויה באיש, אין היא שייכת לאיש, אין צורך להסביר לה דבר. אין צורך לגונן עליה.

כשגיבור המערבון זונח את הזונה למען האישה ההגונה - למען אהבה. הוא נוטש, למעשה, דרך-חיים, אם כי אספקט-הבחירה מטושטש, תכופות, על-ידי הרג הזונה המקריבה את חייה למען הגיבור.

השינויים שהמערבון עבר במהלך השנים

ז'אנר המערבונים שפרח בתחילת המאה ה-20 - עד שנות השבעים המוקדמות, זכה להצלחה הגדולה בשם הערכים שהוא ייצג: נאמנות, שכנות טובה, עזרה הדדית, פשטות חומרית והעדר בצע, הם ערכים תרבותיים שהמודרניזציה הכלכלית והפוליטית איימה לשחוק. כמיהה של ההמונים לסולידריות קהילתית, בלא תיווכו של השלטון המייצג נמצא באחד הז'אנרים האמריקאים ביותר בתולדות הקולנוע.

כאשר החלו לצלם את סרטי הראינוע ובהמשך את סרטי הקולנוע, המערבונים שעל המסך עדיין התרחשו במציאות והדמויות שבשנים הבאות יצלמו עליהם סרטים, עדיין חיו או מתו בעבר הלא רחוק.

ב 1903 צולם המערבון האילם הראשון "שוד הרכבת הגדול". הסרטים עדיין לא נראו ריאליסטים ורק ב 1919 הבמאים ינסו להיות יותר נאמנים למציאות. התת ז'אנר החביב על צופי הקולנוע באותם שנים הוא סרטי הגיבור. בדרך כלל היו מצלמים סדרת סרטי הרפתקאות לאותה דמות ואנשים היו חוזרים מדי חודש לראות סרט חדש בכיכובה של אותה הדמות. תת ז'אנר זה זכה להצלחה גם בתקופת הסרט האילם וגם בראשית הסרט המדבר. המערבון באותן שנים ייצג מערכת ערכים המשויכת בתודעתה לאידיאולוגיה ימנית. הסרטים היו שמרנים, פטריוטים בלי גבולות ותמכו במתן כבוד לסמכות, לערכי המשפחה ולעליונות צבאית. בנוסף לכל זה הם סבלו מגזענות כלפי האינדיאנים שהוצגו כרוצחי ילדים ונשים וכמובן העמידו באור מגוחך שחורים וסינים. הוליווד טפחה ההערצה לקולוניזציה הפנימית בארה"ב והקהל אהב לבוא אל הקולנוע, לראות שהגיבור הוא הטוב והאינדיאני הוא הפרא המסוכן. בלי שיבחינו בכך, המערבונים מציגים את האדם הלבן כעליון המנצל את הטבע וההיסטוריה לטובתו שלו.

המערבונים היו סרטי נוסחה נטולי יומרה אומנותית עד שבשנת 1939 יצא למסכים סרטו של ג'ון פורד, "מרכבת הדואר". סיפורה של "מרכבת דואר" המכילה בנוסף לדואר תשעה אנשים השונים אחד מהשני ביניהם: רופא שיכור, בנקאי שגנב כסף, אשה מכובדת בהריון, מהמר, רקדנית במועדון לילה ופושע הנמלט מהחוק (ג'ון ויין בהופעה שהפכה אותו לכוכב). הכרכרה צריכה לעבור בהרים כאשר ידוע שסכנה עורבת בכל פינה ולמרות זאת המתח הגדול היה דווקא בין הדמויות הנרקמות ביניהם כאשר הם מתכוננים למסע. הסרט היה מעומד לשבעה פרסי אוסקר וזכה בפרס האוסקר למוסיקה ולשחקן משנה. המערבון לא היה עוד סרט פעולה אלא הפך לדרמה נוגעת ללב.

במקביל לסרטי מערבונים שסיפוריהם הגיעו הישר ממוחם הקודה של תסריטאים וסופרים, היוצרים ההוליוודים השתמשו גם בסיפוריהם של אנשי חוק ופשע דמויות בעלות בסיס היסטורי אך הפכו למיתוס וסיפורם הפך לאגדה אמריקנית כמו סרטו של ג'ון פורד מ-1949 "קלמנטיין יקירת" בכיכובו של הנרי פונדה. הסרט מתאר את מאבקם של וויאט הארפ, אחיו וחברם דוק הולידי נגד פושעים שרצחו את אחיהם וגנבו את עדר הבקר שלהם. הארפ מחליט להתמנות לשריף של העיירה, ממנה את אחיו לסגניו ונעזר בכישוריו של חברו דוק הולידי לחשוף את השחיתות בעיירה טומבסטון שבה הם חיים. הנקמה מסכנת את אהבתה של קלמנטיין להארפ.

בשנות החמישים המערבונים החלו לשנות גוון, על היוצרים היה להתמודד עם המציאות שמשנתה. הסרט המסמל ביותר את אותו שינוי היה "המחפשים" (1956) של ג'ון פורד בכיכובו של ג'ון ויין. ויין שהיה מקושר בתודעת הציבור עם אידיאולוגיה ימנית וברוב תפקידיו גילם: מפקדי צבא, גיבורי מערבונים ואנשי חוק וסדר סמכותיים. היה ידוע גם בחייו כשמרן ופטריוט. ולפתע עליו לגלם דמות לא שגרתית. "המחפשים" הוא סרט על אדם המסרב להכיר את המציאות המשתנה. לפתע ישנה ביקורת על אותם ערכים ישנים וגזעניים שויין ייצג בכל סרטיו. איתן אדוארדס (ויין) חוזר ממלחמת האזרחים ומגלה שאחיו, אשתו וילדיהם נרצחו על ידי שבט אינדיאנים ושאחייניתו הצעירה נחטפה על ידם. במשך חמש שנים הוא מנהל מרדף אחרי השבט במטרה למצוא את אחייניתו שגדלה לאינדיאנית בוגרת, להרוג אותה ואת בני שבטה. אדוארדס לא מוכן להכיר בעובדה שבשר מבשרו הפכה לאינדיאנית. דמותו הגזענית והבלתי מתפשרת נאלצת להתמודד עם המציאות.

המציאות השתנתה כמה שנים לפני "המחפשים" כבר ב 1952 פרד זינמן ביים לפי תסריט של קרל פורמן את "בצהרי היום". מערבון דל תקציב בכיכובם של גרי קופר וגרייס קלי שהפך למערבון המצליח ביותר בכל הזמנים גם מבחינה ביקורתית וגם מבחינה כלכלית. סיפור של איש חוק (קופר) העומד לעזוב את העיר עם ארוסתו (קלי). כשנודע לו שכנופיית פושעים רצחנית נמצאת בדרך לעיירה כדי לנקום בו הוא מנסה למצוא בני ברית בין תושבי העיר הפחדנים המסרבים לעזור לו להלחם נגדם.

הסרט הפתיע כאשר היה להצלחה עצומה משתי סיבות: הראשונה היא שכמעט ואין בו סצינות אלימות ובכלל אין בו נופים רחבי יריעה, שבטים רצחניים של אינדיאנים ודמויות שבלוניות של טוב ורע. השנייה היא שהמערבונים ידועים כז'אנר שמרני הנערץ על ידי אנשי הימין במפה הפוליטית וכאן מדובר בסרט ליברלי היוצא נגד אווירת הפחד שהשליט הסנטור מקארתי עם "צייד המכשפות" שניהל נגד כל אדם שנחשד בהשתייכות למפלגה הקומוניסטית או תמך בדעותיה.

באותה התקופה הוקמה בהוליווד רשימה שחורה של במאים, תסריטאים, שחקנים, שחקניות ועוד אנשים השייכים לתעשייה. אותם אנשים איבדו את מקומות העבודה שלהם ולא זכו לתמיכת התעשייה. הסרט היה מעומד לשבעה פרסי אוסקר וזכה בארבע לשחקן הטוב ביותר, העריכה, הפסקול ושיר הנושא. בשנות השישים התפתחה באיטליה תעשייה קולנועית די גדולה ולצד סרטי איכות של פליני ואנטוניוני התפתח סוג חדש של מערבונים – מערבוני הספגטי. את הידועים ביים סרגיו ליאונה וכיכב בהם בחור אמריקאי צעיר, קלינט איסטווד. מערבוני הספגטי הידועים ביותר הם "הטוב, הרע והמכוער", "בעבור חופן דולרים" ו"הצלפים". שלושים שנה מאוחר יותר איסטווד יכיים את אחד המערבונים החשובים ביותר בתולדות הקולנוע, "בלתי נסלח".

בשנות השבעים איסטווד יגלם את "הארי המזוהם" בסרטו המפורסם של דון סיגל והרבה מבקרי קולנוע יטענו שהארי הוא פרש בודד בגרסה עירונית-מודרנית.

בשנת 1992 איסטווד ביים, כתב, הפיק וכיכב בסרט "בלתי נסלח". מערבון אפל, אלים, עצוב, נטול דמויות גיבורים, פמיניסטי, סדיסטי והריאליסטי ביותר שנוצר עד היום. איסטווד מגלם את ויליאם מאני, רוצח נודע לשמצה בעבר ואיש משפחה אוהב בהווה. אשתו נפטרה ממחלה, ילדיו רעבים, החיות במשק חולות והזמנים קשים מאי פעם. כאשר צלף צעיר חולף בחווה ומספר לו על פרס של 500 דולר על ראשם של חברי כנופיה שאנסו ופצעו זונה מחוסר ברירה הוא מסכים לקחת על עצמו את המשימה.

הבעיה היחידה היא שאת העיירה מנהל שריף אכזרי בשם ליטל ביל (ג'ין הקמן) ומאני לא מתאר לעצמו לאיזה צרות הוא מכניס את עצמו.

אם בכל המערבונים יש דמויות הרואיות כאן אין דמות אחת כזו לתרופה. הגיבור בסך הכל רוצה כסף. אין בו שמץ אחד של אידיאולוגיה. הוא עייף, אין לו כוח למשחקי גבורה. העיירה שאליה הוא מגיע, בוצית, חשוכה ותחושה חזקה של אלימות שוררת באוויר. השריף הוא סדיסט אכזר והחוק שהוא מייצג קר ואכזר לא פחות. איסטווד יצר את המערבון הפסימי ביותר בתולדות הקולנוע וחזר הביתה עם אוסקר לסרט הטוב ביותר והבמאי הטוב ביותר.

ז'אנר המערבון עדיין חי עם זה במחוזות קולנועיות כמו זו הקרב המסיים את "גוסט-דוג דרכו של סמוראי" או המחווה הקולנועית של מרטין סקורסזה ופול שרדר ל"המחפשים" בסרטם "נהג מונית". כאשר גיבורם יוצא לגאול ילדה צעירה שהידרדרה לזנות באותה אובססיה מטורפת שג'ון ויין יוצא לחפש את אחייניתו. לצד המחוות יוצאים לאור סדרות, סרטי טלוויזיה וקולנוע המנסים להחיות את הז'אנר בלי הצלחה גדולה. בין הסרטים המומלצים מהשנים האחרונות הם "ארץ גבוהה – נמוכה" של סטפן פריס, סרטו של אנג לי "לרכוב עם השטן" ו"רוקד עם זאבים" ו"שטח פתוח" של קווין קוסטנר.